

**İDARE MERKEZİ**  
**ANKARA, İstanbul Caddesi**  
**Maarif Eminliği yanında**

**İSTANBUL BÜROSU**  
*İstanbul, Ankara Caddesi*  
No — 87

# HAYAT

**Fiatı her yerde 15 kuruş**  
seneligi, posta ile 7,5 Türk Lirası  
(Ecnebi Memleketlere 7,5 Dollar)

Abona ve ilan için İstanbul  
bürosuna muracaat edilir  
Yazı işlerinin mercii Ankara  
merkezidir

**Hayata, daima hayata.. Dünyaya daha çok hayat katalım!**

— NIETZSCHE—

**Cilt: V**

**Ankara, 28 Şubat. 1929**

**Sayı: 118**

Terbiye bahisleri*Boutroux'ya göre*

# Ahlâk ve Ahlâk Tedrisatı

Beşeriyetin yetiştirdiği en büyük mütefekkirlerden biri olan Sokrat, faziletlerin ilim olduğunu söylerdi. Ona göre fazilet öğrenilen bir şeydi, ve ahlâkiyet ile ahlâkî ilim birbirinden ayrılmazdı. Bunu paradoks addedenler oldu. Sokrat'ın fikrini tamamiyle zihni olan bir hayir bilgisinin, o bilgiye uygun olan amelleri de temine kâfi gelebileceği şeklinde izah ettiler. Feylesof bunu görseydi, bizzat kendisi mezhebinin aleyhtarı olurdu. Onun düşüncesi hakikatte bu değildi. Çünkü ona göre insanın hakim olması - ki bir irade faziletidir - ahlâkî ilmin birinci şartı idi.

Euthydème derdi ki(- Nefsine hâkim olmamak insanı birinci hayır olan bu ilmi kazanmak vasıtalarından mahrum etmez mi?). Sokrat'ın burada ilimden maksadı, insanî ilim, ahlâkî ilimdi. Ve insan tabiatında akl ile iradenin birbirine pek yakın olduğunu nazarı siyle yaptıklarından o kadar istifade edemiyorlardı.

Anadolunun İzmir'e gönderdiği «yün» miktarı ve ecnebilerin yün mübayaatı da mühimdi. Bazı senelerde Fransızların satın aldıkları yün bedeli beşyüzbin liraya balığ oluyordu; fakat bazen de ancak bu miktarın nısfı kadar mübayaat oluyordu .(1700) senesinde Fransızlar İzmirden (2,047,000) liralık, 1714 senesin-

dikkate alarak, cidden samimî ve hürrolan bir iradenin, hem zekâyı hakikatın teharrisine sevkedeceğini, hem de harekâtını bu suretle tenevvür eden aklın emirlerine tevfiik edeceğini kabul ediyordu.

Sokrat'ın bu görüş tarzı tamamiyle doğrudur. Ahlâkta zihniyecilik ile iradiyecilik birbirinden sarfı nazar etmek istedikleri zaman, her ikisi de sahte olur. Ne mücerret fazilet fikri fazileti yaratır, ne de iradenin basit inkişafı amelin ahlâkî olmasını temin eder.

Ahlâkiyet : ceht, hüsnüniyet, nefse hâkimiyet, mefkûre muhabbetidir; mükâfat düşünmemektir. Ve bunlar öğrenilen şeyler değildir. Fakat ahlâkiyet aynı zamanda içinde yaşanan cemiyetin şartlarına intibaktır, kanun hükmüne girmiş olan an'anelere hürmettir, ferde ait amellerin müşterek bir esere karışmasıdır; bunlarsa öğrenilen şeylerdir. En de ise (4,360,000) liralık mübayaatta bulunmuşlardı; mamafi bu son miktarın, azamî ve istisnaî mahiyette olduğunu ayrıca kayt edelim.

İzmirin on yedinci asırda ki iktisadî ehemmiyeti hakkında garp menbalarının verdiği bu malûmat, bilhassa rakkamların resmî vesikalara müstenit olması dolayısıyla, pek ziyade dikkate şayandır. Bu malûmatı diger

menfur caniler bile hareketlerine muharrik olarak, bir ferde ve ya cemiyete karşı yapılan cinayeti cezalandırmak, adetleri yerine getirmek gibi şeyleri ileri sürerler. Bunlar tamamiyle ilcaî olan amelleri doğru göstermek için sonradan uydurulmuş bir takım safsatalardır. Bu safsatalar hakikatte yalnız eserler değil, sebeplerdir de. İnsan ilcalarile kıyaslarını telif ederek kendisini aldatır. Onu idare eden de bu aldanmalıdır. Kıyaslarımızın yegâne cevheri ihtiraslarımızla grizelzerimiz değildir; basit mantığın, mefhumlar arasındaki surî itilafların, bir fikir sistemine ait mücerret neticelerin kararlarımız üzerinde kat'î bir tesiri olması buna delildir. Beşeriyetin hüsnüniyetle düştüğü ebedî hata şekil ile esas arasında yaptığı iltibas, ve mantıktan hakikate varan istikrardır. Şüphe yok ki zekâ her dakika kalbi aldatır, fakat kalbin de zekâyı aldatması daha az vaki olan bir şey bir cepheden tamamlamak için, on yedinci asrın büyük Türk seyyahı «Evliyaçelebi» nin İzmir hakkında verdiği kıymetli malûmatı gene bu sahifelerde neşre-deceğiz. «Evliyaçelebi» nin İzmir hakkında ki kıymetli izahattan şimdiye kadar maalesef ne memleketimizde ne de Avrupada hiç istifade edilmediğini de ayırır tasrih etmeliyiz.

*Pr.Dr. Köprülüzaade*  
**MEHMET FUAT**

değildir. Pascal, « iyi düşünmeğe alışalım... ahlâk prensibi budur!.. diyordu.

Demek oldu ki asıl ahlâk, ahlâk tedrisatından ayrılamaz. İnsan vazifesinin ne olduğunu bilmiyorsa onu yapamaz ve müspet müşahhas, hakikî vazifesini de ancak tedrisat vasıtasile öğrenebilir. Diğer taraftan ahlâk tedriti, Sokrat'ın dediği gibi bizzat ahlâka bağlıdır. Bu tedrisat ancak ahlakî temayüllerle müteharrik, zekâyı, eyiliği hedef yapmağa muktedir müfekkireler tarafından, hayat ve ruh olan şeniyetle verilir, ve müessir bir surette alınır.

\* \* \*

Doğru bir ahlâk tedrisatının şartları bunlar olduğuna göre bu tedrisat nerde ve nasıl verilmelidir? Bu hususta resmî mekteple, aile muhitini ve hususî mektebi ayırmak icabeder.

Resmî mektebin nazarı dikate alınması lâzım gelen iki mümeyyizesi vardır: - evvelâ, bu mektebin arkasında hükûmetin kudreti ve nüfuzu mevcuttur; - ikincisi, hükûmetin, yani müşterek menfaatların mümessillerinin, namına hareket ettiği için verdiği tedrisat ana hatları itibarile bir doktrin birliğini ve yeknesaklığı tazammün eder.

Ahlâk tedrisatı hususunda bu mümeyyizlerin bir takım neticeleri vardır. Resmî mektep ahlâk tedrisatına yalnız yardım etmekle kalmıyacak, belki bu tedrisatın inhisarını elinde bulunduracaktır. Evelce nasıl ruhaniler müşterek vicdanın timsali iseler, şimdi hükûmet o vaziyettedir. Ve cemaatin bütün âzasının gerek zekâsını gerekse vicdanını teşkil vazifesi ona düşer.

Mantıkan mahirane görünen bu düşünüş tarzı, beşeriyetin kendi tabiat ve liyakati hakkında gitgide edindiği fikre pek intibak etmez. Ahlâk tedrisatı insanı

bütün şumulile ihtiva edecek, bu rolünü ifa için de hükûmet kuvvetini kullanacaktır. Fakat Allahla ve Allah muhabbetile doğrudan doğruya ruhî temasını vücuda getirmek için kilisenin vesatetini tanımak istemiyen insan, kendi vicdan ve şahsiyetinden feragat ederek devlet eli altında kalmağı kabul eder mi? Fertler nasıl devlete bağlı iseler devlet te o suretle fertlere bağlıdır. Ancak lâyuhti ve her şeye muktedir bir hükûmet vicdan hürriyetini sıfıra indirmek iddiasında bulunabilir. Fakat bu suretle yetiştireceği iradelerin ahlâkî bir kıymeti olacak mıdır?

Bundan başka bir nazariye de ahlâka mütaalik fikir tehalüflerinin bizzat ahlâka ve ahlâk kaidelerine muzaf olmadığı, fakat sadece bu kaidelerin metafizik ve ya dinî mevzularına ait bulunduğu merkezindedir. Bu doktrine taraftar olanlar, herkesin kabul ettiği kaideleri, hükûmetin mekteplerde, hukukunu tecavüz etmekten korkmaksızın tedris edebileceği fikrindedirler. Ancak bunların izahına ait faraziye ve mevzuları kabul hususunda herkesi hür bırakacaktır: Vicdan hürriyetine verilen hisse de budur.

Hakikatte bu hisse pek zaiftir. Zira doktrinin derunî temayülü ahlâk kaidelerinin vahî bir takım istinatlara muhtaç olmadığı sadedindedir. Onlara göre bu kaideler kat'î bir yakine müstenit bulunmakta ve beşeriyetin bütün hayatının şartlarını ahlâkî hayatının şartlarını ihtiva etmektedir.

Filiyatta bu ikinci doktrin de ergeç birincisine intibak etmek zaruretindedir. Fakat birinci doktrin de sun'îdir.

Ahlâkî kaideler, dinî ve metafizik mevzular kendi aralarında bir binanın esasına ve haricî iskelesine benzetilemez. Burada mevzua, faraziye tesmiye edilen

şeyler, ahlâkî mefhumların ruhudur, manalarının anahtarıdır, mevcudiyet ve müessiriyetlerinin mebedidir, medeniyet şekillerinin tenevvuu ve tecrübenin tekzipleri arasında inkişaflarının mayasıdır. İnanan ve inanmayan insanların tavru hareketlerinin biribirinin aynı olacağını ve ferdin mahiyeten müstakil olan mutlak bir vücuda mahiyetini verdiği iddia da mümkün olamaz: bu esas itibarile metafiziktir.

Fakat herkes tarafından kabul edilip edilmediği endişesile hareket ederek hükûmetin ahlâk tedrisatını, bir kaç adi ve manasız hakikate ircay da icap etmez. Julle Ferry'nin pek doğru olarak dediği gibi, umumiyetle insanıyetle ve bilhassa muayyen bir millette, müşterek vicdana uygun olan an'anevî bir takım ahlâkî fikirler vardır ki bunlar hiç münakaşa edilmez. Bu ahlâk alfabesi mekteplerde gösterilecektir.

Bu alfabe hakikatte ne kendine ve ne de bize kâfi gelmediği için resmî mekteplerde ahlâk tedrisatı vicdan hürriyetini sadece müsamaha ile telâkki etmekle kalmıyacak böyle bir hürriyete hürmet edecektir. Ve edeceği bitaraflık, kapalı, kıskanç ve menfi olmayacak; açık, samimî ve müspet olacaktır.

Umumî ve resmî ahlâk tedrisatı, ferdî değil, külli esaslara bağlanacak, fakat ferdî olanları da boğmaktan içtinap edecektir. Çünkü bunlardan birincisi olmayınca, ikincisi de manasız kalır.

Hususî mekteple ailenin vaziyeti bir bakıma göre bunun makûsudur. Burada hâkim olan şüphesiz bizzat talim değil terbiyedir; ve terbiye esas hasiseleri itibarile amelî, hususî, şahsî ve ferdidir. Bazılarının ahlâkî mevzular dediği: his, an'ane, dinî itikat, metafizik fikirler, şahsî münasebetlere müstenit olan bu

## “Ziya Gökalp,”ta spiritualisme

İçtimaiyat, bize, Avrupa dillerinde (spiritualisme) denen bir nevi felsefe şeklinde girdi: bu cihetten, Ziya Gökalp, felsefe tarihinde muhtelif nevilere ayrılan “spiriualiste,, bir görüş tarzını kurmuştur. «Spirtualisme» kelimesini, Türkçeye maneviyetçilik diye geçirmek mümkündür. (Bu tabiri mantık müderrisi Nimet bey bulmuştur.) Meneviyatçılık, her hangi bir sınıf hadisatı, ve yahut bütün kâinatı, maddinin aksi, yani manevî bir unsurla izah etmektir: bu mana da madde, mananın, (manevî) nin ancak bir tezahür şekli olur.

Bu görüş tarzı, sırf felsefede, dediğimiz gibi, bir çok şekillerde gözüktür; ancak bu farklar, esas değildir: yalnız daha çok, filizofun orijinallğine yardım eden cemiyetlerde her dakika tatbik halindedir; ve yalnız bir takım bilgiler değil bilhassa muharrikler amel itiyatları ve kudretleri tevlit etmek vaziyetindedirler. Burada ahlâk için içtinap edilecek şey, cemiyetin, hükûmetin, umumî vicdanın, müşterek menfaatin, herkese şamil haklarının unutulmasıdır. Resmî mektepte fertlerin kudret menbaı olan itikatlara, ulvî cinnetlerin kabiliyet ve heyecanına hürmeti tazammün eden prensip, aile ve hususî mektep mevzuubahs olunca bilâkis, dar ve kapalı bir hisara kapanır gibi kendi an'ane ve imanlarına kapanmamayı,

sembollerden ibarettir. Aynile matérialiste = maddeci felsefelerde de böyle tali taksimler vardır ve onlarda da, her nevi, bir hususiyet olmakla beraber, nihayet tali bir ehemmiyeti haizdir.

Felsefedeki madde ve mana kavgası, çok eskidir; ve bu gün de nihayet bulmuş değildir. Bu hal, kavganın, hiç olmazsa essassız olmadığını gösterir. Bunun en yeni ve güzel delilini, içtimaiyat mekteplerinde görüyoruz: yani kavga, içtimaiyatta da meydana çıktı. Müspet bir ilim olmağa çalışan bu bilgi şubesi, felsefenin en esaslı mücadelesine mevzularından bir tane sinin, yani madde gibi mütenakız gözüken iki mebdain çarpışmasından kendini henüz kurtaramamıştır.

kuvvetlerini, en yüksek din ruhuna uygun bir surette, âzasının mensup olduğu cemaate, bütün insaniyet ailesine vakfetmeği emreder. Bu kuvvetleri insan bütün varlıklara şamil olan kanunla şahsî bir şekilde birleşmek suretile elde eder. İnsanlar arasında ittihadın temini iki tarzda düşünülebilir :

Ya mevcudiyetin küllî ve münhasıran zihnî olan anasının mutlak bir kıymeti olduğu ve cemiyeti beşeriyetin ideal şeklinin düşünce ve amel birliği ve ayniyetinde bulunduğu fikrine bağlanılır.

Yahut ta bütün doğrulukların

Madde ve mana mücadelesinin içtimriyattaki şekli, şudur: acaba cemiyet, maddî bir varlıktır mıdır, yoksa manevî bir varlıktır mıdır? Yahut içtimai hadiseler, bir maneviliğin tezahür tarzları mıdır, yoksa maddî bir kudretin eseri midir? Cemiyette maddenin mi esas, manayı mı esas almak lâzımdır? Meseleyi bu kadar açık kelimelerle söyleyince, ortada hâlâ böyle bir mesele nin var olabilmesine şaşanlar çok olur. Fakat onlar yanılırlar: Çünkü zahiren çok basit gözüken bu suallerin hem halli güçtür; hem de bunların tesirinden kurtulmak, yahut bu sualleri, bilerek bilmiyerek, sormağa muvaffak olmak kabil değildir. Dahası var: bu suallere şu ve ya bu cevabı vermek, pek mühim neticeler ortaya çıkarıyor.

bir fertte ve ya beşerî bir teşekkülde bulunamıyacağı, insanların ve ya insan gruplarının, kendi fikirlerinin kıymetlerinden ne kadar emin olurlarsa olsunlar, başkalarının fikirlerini de tanıyıp bilmekle bir çok şeyler kazanacakları, ve bu suretle yalnız hemcins oldukları için değil, birbirlerine benzemedikleri ve yekdiglerini müteakabilen tamamladıkları için birleşebilecekleri kabul edilir.

Bu iki tarz hayat idrakinden hangisi daha insanî ve daha güzeldir?

KADRI